

Küreselleşmenin Düşünsel Arkaplanı ve Sosyolojik Yansımaları

Fazlı ARABACI*

Abstract

The Philosophical Background of Globalisation and its Sociological Reflections. *This article consists of subtitles such as qualification of globalization, rhetoric of globalization and conception of society which is speculated in the rhetoric of globalization. Under these titles, it is investigated that what globalization is, with which expression it makes itself legitimate, and also what sort of questions it give rise in national states. Consequently, it's impressed that globalization is unavoidable process, but in this process, its sayings and doings should be questioned and evaluated from the point of our national interests.*

Key Words: *Globalization, Global Area, Global Process, Global System, Postmodernity, Postmodernism.*

İnsan eylemlerine ilişkin olgu ya da olaylar, dayanmış olduğu temellerden ve düşünsel arka plandan bağımsız olarak açıklanamazlar. Çünkü bireysel ve toplumsal bir varlık olarak insanın yapıp etmeleri belirli bir anlam evreninde meşrulaşmakta ve bu meşruiyet belirli bir düşünceye dayan(dırıl)maktadır. İnsanlığın oluşturduğu tarih, belirli düşüncelerin ekseninde şekillenmekte, bu düşüncelerin etkileyici özelliği, insanlığın beklentileri ve ihtiyaçları ya da söz konusu düşüncelere sahip olanların çeşitli araçları kullanarak yaptığı propagandalar yahut bunların hepsi, düşünceleri evrenselleştirmektedir. Yaşadığımız 21. yy'a damgasını vuran ve dünya tarihini, ülkelerin tarihlerini yeniden şekillendiren küreselleşme, farklı uygulama biçimleriyle modern düşüncenin hazırladığı, post-

* **Doç. Dr.**, Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

modern düşüncenin yaygınlaştırdığı bir süreç olarak belirlemektedir. Dünyayı yeniden yapılandırmaya götüren ve Giddens'in ifadesiyle¹ mevcut düzenin elimizden kaymasına neden olan bu sürecin gerçekleşmesini sağlayan ve birbirini besleyen, tarihi, sosyal, kültürel, ekonomik etkenlerinin yanında düşünsel arka planını sorgulama, onun neliğini ortaya koyma ve toplumsal izdüşümlerinin nerelere dayandığını anlama bakımından, önemli görünmektedir. Bu makalenin amacı bir makalenin sınırları çerçevesinde böyle bir konuyu ele almayı hedeflemektedir. Bu amacımızı gerçekleştirmede konunun sistematize edilmesi açısından öncelikle küreselleşmenin ne oldu üzerinde durulacak, daha sonra küreselleşmenin arkaplanında yer alan postmodern düşünceye ve bu düşüncenin toplumsal yansımalarına değinilecektir.

Küreselleşmenin Neliği

Entelektüel alanda yeni dünya düzeni, "tarihin sonu, postmodernizm, çok kültürcülük, yerelleşme ve yeni liberalizm gibi anlayışlarla eş zamanlı olarak tartışılmaya başlayan küreselleşmenin ne olduğuna ilişkin farklı görüşler bulunmaktadır. Bu durum onun neliği problemini gündeme getirmektedir.

Kavram olarak ortaya çıkışı ve anlamı üzerinde farklı görüşler beyan edilen küreselleşmenin işaret ettiği sürecin unsurları ve nesnel gerçekliği dikkate alınırca daha isabetli ve gerçekçi tanımlamalara ulaşılması mümkündür. Çünkü bilindiği üzere son yıllarda ilgili ilgisiz meselelerde sıkça kullanılan küreselleşme kavramına farklı bakış açılarına göre değişik anlam ve değerler yüklenmekte ve bunların eşliğinde istenilen amaçlara ulaşılması hedeflenmektedir.

Küreselleşme sürecinin unsurları çerçevesinde oluşturulan tanımlamalara bakılırsa küreselleşme, ekonomik, siyasal, sosyal ve kültürel değerlerin ve bu değerler çerçevesinde oluşturulan birikimlerin ulusal sınırlar dışına taşarak dünya geneline yayılmasıdır. Bu durumda küreselleşme farklı toplumsal kültürlerin ve inançların daha yakından tanınmasını, ülkeler ve toplumlar arasındaki ilişkilerin yoğunlaşmasını içeren bir süreç olmaktadır. Burada bazı soruları sormak yerinde olacaktır. Acaba bütün dünyayı farklı düzeylerde etkisi altına alan bu süreç dünya üzerinde ya-

¹ A. Giddens, *Elimizden Kaçıp Giden Dünya-Küreselleşme Hayatımızı Nasıl Yeniden Şekillendiriyor?* (Çev. O. Akınhay), Alfa bas.yay.dağ., İst. 2000.

şayan ve gelişmiş, gelişmekte olan ya da geri kalmış gibi kategorilerle değerlendirilen bütün ulusların beraberce kararlaştırıp oluşturulmasına yön verdiği bir olgu mudur? Yoksa uluslararası sermayeyi, entelektüel ve teknolojik bilgiyi elinde bulunduran, bilgi iletişim ve enformasyon kaynaklarını kendi tekeline alan ülke ya da ülkelerin oluşturmaya çabaladığı, birilerinin özne olup diğerlerinin nesne konumuna düşürüldüğü bir durum mu söz konusudur? Eğer durum böyle ise nesne durumunda olan ülkeler hangi yönde tehdit altına girmekte, onların sosyal bünyesinde ne gibi ayrışmalar bölünme ve çatışmalar meydana gelmektedir?

Bu makalede sorulan bu soruların cevabını vermeye çalışırken tarihsel süreç içerisindeki oluşumu bir yana, bugün tartışılan küreselleşmenin retorik olarak dışa vurumunu sağlayan postmodernite ve bundan türetilen postmodernizm kavramları üzerinde duracak, onun önerdiği toplumsal tasavvurun küreselleşmeyle ilişkisini ve bu ilişkinin toplumsal yansımalarını ortaya koymaya çalışacağız.

Konuya girerken öncelikle küreselleşmenin nesnel gerçekliğine ilişkin bilgiler içerdiğini düşündüğümüz üç kavram üzerinde duracağız.

Birincisi Robertson'a ait "küresel saha" kavramıdır. Küresel saha, bir bütün olarak uygarlıkların, kültürlerin, ulus toplumların, ulus içi ve uluslararası hareketler ile uluslararası örgütlenmelerin, alt toplumlar ile etnik grupların, toplum içi grupların, bireylerin giderek daha fazla baskı altına alındığı; ama, aynı zamanda farklı bir biçimde güçlendirildikleri bir noktaya doğru sıkıştırılmasıyla ortaya çıkan toplumsal, kültürel bir sistemdir.²

Bir diğer kavram "küresel sistem" kavramıdır. Küresel sistemler, küreselleşme süreçlerini, küresel kurumsal biçimlerin kurulmasını ve küresel kimliklenme süreçleriyle bunların kültürel ürünlerini içeren yapılara göndermede bulunur.³

Üçüncü kavram ise, "küresel süreçler" kavramıdır. Küresel süreçler düzenli kurumsal ağlar kurulmadan önce bile dünyanın geniş bölgelerinin toplumsal dönüşümünü sağlayan başlıca güçler olarak karşımıza çıkar.⁴

² R. Robertson, "Glokalleşme, Zaman-Mekan ve Homojenlik-Heterojenlik", *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm* içinde, der. A.Topçuoğlu, Y. Aktay, Vadi yay., 1996, s. 113 vd.

³ J. Friedman, "Küresel Sistem, Küreselleşme ve Modernitenin Parametreleri", *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm* içinde, s. 89.

⁴ Friedman, a.g.e., s. 89.

Bu kavramların içerdikleri hususlar, nesnel alanda birbirleriyle sıkıca ilişkilidir. Küresel sahada, küresel sistemler küreselleşme süreçlerini gerçekleştirmekte, uluslararası özellikte iç örgütlenmeler geliştirmekte ve doğası itibarıyla siyasal nitelik taşımaktadırlar. Öyle ki bugün dünya üzerinde birbiriyle karşılıklı bağımlılık içinde bulunan ve küresel sistemi oluşturan 200'e yakın devletin yanında 38.500'ü aşkın uluslararası çalışan şirket, 10.000'i aşkın hükümetler dışı örgütler-sivil toplum kuruluşları(N-GO), 300'ü aşkın hükümetlerarası teşkilatlar ve 4.700 kadar da uluslararası hükümetler dışı birimler(INGO) vardır⁵. Dünya üzerinde uluslararası çalışan şirketlerin, örgütlerin, aktörlerin varlığı ulus devletlerin tekelliğini kırmakta; hatta, sistemdeki etkinliğini aşındırmaktadır. Dünya genelindeki bu oluşumlar ülke ve toplumları ister istemez küresel bir düzenin içine dahil etmektedir⁶. Buna göre küreselleşme sosyal ilişkileri uluslar arası boyuta bağlayan ve hızla yayılan bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal ilişkilerde böyle olurken, ekonomik alanda tüm dünyayı saran üretim ağıyla, küresel tüketim maddeleriyle ve dünyayı kuşatan şirketler ve finans piyasalarıyla gerçekleşmekte, hukuki alanda dünya ölçeğinde insan hakları gibi standartların yayılmasıyla ve ülke sınırlarını aşan kolektif dayanışma ağları vasıtasıyla, psikolojik olarak bireylerin ve toplumların ortak kültürlü bir dünya algılamaları bağlamında bilinçlenmeleri şeklinde belirmektedir⁷. Bu bağlamda artık ulusal değerler yerine küresel bazda yeni değerler üretilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Batının ürettiği ve genel kabul gören ortak değerler olarak ortaya çıkan⁸ söz konusu değerler, kitle iletişim araçları, turizm hareketleri, dünya ticaretindeki hareketlilik, kültür taşıyıcılarının sirkülasyonu batı kültürü temelinde bir evrensel homojen kültür yapısına doğru yol almaktadır.

Burada en etkin kitle iletişim araçları arasında yer alan medya kanallarından "*CNN, günümüzde dünyanın büyük bir kısmındaki izleyicileri için gerçeklik üreten küresel bir örgütlenme*"⁹ olarak nitelenmektedir. Dünya ticaretine yön veren, ekonomik yönden zayıf ülkelerin ekonomilerini altüst ederek toplumsal anomilere yol açan, hükümetlere müdahale edecek derecede etkinleşen "*çok uluslu şirketler; küresel ilişkilerin belli bir aşamasının tarihsel ürünleri olarak belirirken, dünya bankacılığı, işçi örgütleri, dini yapı-*

⁵ H.E., Bodur, *Küreselleşmenin Sosyal ve Kültürel Boyutu*, yayınlanmamış metin, s.1

⁶ A.g.m, s. 1.

⁷ A.g.m., s. 2

⁸ N. Bostancı, *Kültür ve Değişme*, İst., 1990, s. 31-36.

⁹ Friedman, a.g.e., s. 92.

lanmalar vb. mevcut dünya düzenlerinde küreselleşmeyi pekiştirici rol oynarlar"¹⁰. Turizm endüstrisi Turner'in deyişiyle sahillik yanılması yaratmak suretiyle toplumsal ve kültürel benzeşim deneyimine zorlar¹¹.

Bugün gerçekleştirildiği haliyle kürselleşme nedir sorusuna karşılık, modernitenin belirli boyutları tarafından güçlendirildiğinden hareketle, onu tamamıyla Modernitenin bir sonucu¹² olarak kabul etmenin tartışmaları arasında bocalama, yerine, onun daha çok postmodernlik ve postmodernleşmeyle yakın bir ilişkisinin varlığından¹³ ve koşutluğundan söz etmek daha ikna edici görünmektedir. Çünkü küreselleşme postmodern kültür zemininde işleyen¹⁴ ve onunla çok yakın ilişkili olan bir süreç olarak belirmektedir. Nitekim postmodernizm küreselleşmenin ekonomi politliğini meşrulaştırma işlevine dönük bir söylem olarak nitelenirken¹⁵ küreselleşmenin kültürün postmodernleşmesinin toplumsal nedenlerinden biri olduğu ve postmodernitenin sosyal üretiminde küreselleşmenin özel bir yeri olduğu vurgulanmaktadır¹⁶. Ayrıca küreselleşme "postmodern hyper-liberalizm"¹⁷ olarak ele alınmakta ve postmodernizm "küresel sermayenin işleyiş mantığı"¹⁸, "geç-kapitalizmin kültürel mantığı, ideolojisi"¹⁹, küreselleşmenin "ideolojik refleksi"²⁰ olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirmeler küreselleşmeyle postmodernitenin yakın ilişkisini ortaya koymaktadır.

Küreselleşmenin Retoriği: Postmodern Söylem

Postmodern terimi sözlük anlamıyla modern sonrası ya da modern ötesi anlamına gelmektedir. Bu duruma göre postmodern modern dönemi bir önceki dönem kabul ederek bu dönem sonrasında içinde bulunul-

¹⁰ A.g.e, s. 92.

¹¹ B.S., Turner, "Benlik ve Düşünsel Modernlik", *Postmodernizm ve İslam Küreselleşme ve Oryantalizm İçinde*, Der. A.Topçuoğlu, Y. Aktay, Vadi yay., 1996, s.150.

¹² S. Gidden, *Üçüncü Yol – Sosyal Demokrasinin Yeniden Dirilişi*, (Çev. M. Özay) Birey yay., İstanbul 2000, s. 157.

¹³ Robertson a.g.e., s. 92

¹⁴ B.S. Turner, *Oryantalizm, Postmodernizm ve Globalizm* (Çev.İ. Kapaklıkaya), Ankara, 2002, s. 149

¹⁵ S. Kızılcılık, *Sefaletin Sosyolojisi*, Anı yay., 2002, s. 276.

¹⁶ Turner, *Oryantalizm*, .. s. 270-272.

¹⁷ M. Waters, *Globalization*, Routledge, New York, 1995.

¹⁸ M. Hard ve A. Negri, *İmparatorluk* (Çev. A. Yılmaz) Ayrıntı yay., İst. 2001, s. 169.

¹⁹ Jameson F., *Postmodernizm ya da Geç kapitalizmin Kültürel Mantığı* (Çev. N. Plümer), Yky, İst., 1994.

²⁰ K. Kumar, *Sanayi Sonrası Toplumdan Postmodern Topluma, Çağdaş Dünyanın Yeni Kuramları* (Çev. M. Küçük), Dost Kitapevi, Ank, 1999, s. 227.

duğu düşünölen sonraki bir döneme özgü olanı işaret etmekte; ama, çelişkili bir biçimde modern kavramı ile örtüşmektedir. Öyleyse bu durum bir dönemin noktalanıp diğerine geçiş şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü modernite ile postmodernite arasında katı bir ikiciliğin, ayrımın yapılması sorunlu görünmektedir. Bu sorunlu durum terimin içlemlediği "Post=sonra" konusunda ihtiyatlı olmayı gerektirmektedir.²¹ Postmodernleşme ise modernlikten postmodernliğe geçişi ya da dönüşümü ifade eden bir süreçtir. Bu süreç, modernleşmenin oluşturduğu toplumsal, kültürel yapılanmadan farklı bir toplumsal düzene(kelimenin tam anlamıyla düzensizliğe) tekabül eder. Postmodernlik(postmodernite) kavramına gelince kendine özgü tarihsel bir dönemi çağrıştırmakta, yeni bir "durum"u ya da "toplumsallığı" barındırmaktadır.

Eagleton, postmodernliği açıklarken "*modernliğin içerdığı hakikat, akıl, kimlik ve nesnellik nosyonlarından, evrensel ilerleme ya da kurtuluş fikrinden, bilimsel açıklamanın başvurabileceği tekil çerçeveler; büyük anlatular ya da nihai zeminlerden kuşku duyan bir düşünce tarzı*"²² olarak niteler. Başka bir deyişle postmodernlik, modern olan her şeye lanet ve beddua okuyan, ne ileri sürdüğünden çok, neyi yadsıdığıyla karakterize edilebilen bir umutsuzluk halinin ideolojik formülasyonudur²³. Bu duruma göre postmodernlik, modernliğin evrensel iddialarına, araçsal akla, bütüncü toplum düzenlemelerine karşın bireyci, kısmen anarşik, toplum düzenlenmesini, yerellikleri, çoğulcu, görece hakikati öne çıkarmaktadır. Eagleton'un deyişle postmodernlik, aydınlanmanın normlarına karşı dünyanın olumsal, temelsiz, çeşitli, istikrarsız belirlenmemiş nitelikte ve bir dizi dağınık kültürlerden ya da yorumlardan ibaret olduğunu bildirir; bu da hakikat, tarih ve normların nesnelliği, doğanın verili oluşu ve kimliklerin tutarlılığı hakkında belli ölçüde bir kuşkuçuluğu besler²⁴.

Oldukça çeşitli nitelemelere konu olan postmodernizmi tanımlamak ise zor görünmektedir. Çünkü postmodernizm, birbirinden farklı ve genellikle birbiriyle çatışan bir dizi eğilimlerden alınmış unsurların bir araya getirilmesini temsil eder. "*Fransız yapısalcılığını, romantizmi, fenomenolojiyi, nihilizmi, popülizmi, varoluşçuluğu, yorum bilgisini, Batı Marksizm'ini, eleştirel teoriyi ve anarşizmi temellük eder, dönüştürür ve aşar. Postmodernizm*

²¹ M. Küçük, "Postmodernin Modern Karakteri ya da Dönemleştirmenin İronisi", *Modernite Versus Postmodernite* içinde (Der. M. Küçük) Vadi yay., Ank., 1994, s. 201.

²² T. Eagleton, *Post-Modernizmin Yanılsamaları*, (Çev: M. Küçük), Ayrıntı Yay. İst., 1999, s. 9.

²³ G. Şaylan, *Postmodernizm*, İmge Yay. Ank., 1999, s. 34.

²⁴ Eagleton, a.g.e., s. 9.

bunların her biriyle belli unsurları paylaşırsa da hepsiyle önemli anlaşmazlıkları vardır".²⁵ Böyle olmakla birlikte, bazı nitelemelerden hareketle postmodernizm kavramı hakkında açıklamalarda bulunabiliriz.

Eagleton, postmodernizmi bir çağ değişikliği yaratan değişimi, yüksek kültür ile popüler kültür arasındaki sınırları bulanıklaştıran, derinlikten yoksun, merkezsiz, temelsiz, özdüşünümsel, oyuncu, türevsel, eklektik, çoğulcu bir sanatta az veya çok yansıtan bir kültürel üslup²⁶ olarak nitelemektedir.

Meta anlatıların sonu ya da meta anlatılara beslenen inançsızlık²⁷ olarak gündeme getirilen postmodernizm, modernitenin devamı olarak ta kabul edilmekte; dolayısıyla, modernizmin henüz bitmemiş bir proje olduğu vurgulanmaktadır²⁸ Bu bağlamda bir niteleme dikkate alınırsa postmodernizm, "aynı paradigmat çerçeveyi ya da uygarlık düzlemini paylaşmakla beraber, modernliğe ve onun düşünce tarzı olan modernizme yapılan içsel eleştiri ve alternatif geliştirmeye yönelik çabaların tümü; felsefe, bilim, sanat, mimari, şiir ve sosyal yaşamın değişik alanlarında modernizmi eleştiren, sorgulayan, reddeden anlayış, düşünce ve oluşumlar"²⁹ şeklinde tanımlanmaktadır. Postmodernizmi temsil etmede farklı ekoller ve düşünceler bulunmaktadır. Hatta, ne kadar postmodernist varsa o kadar postmodernizmden söz edilmektedir³⁰. Bu doğrultuda, belirli kriterler dikkate alınarak bir sınıflandırma yapılsa da³¹ biz burada herhangi bir sınıflandırmayı baz almayacağımızdan, yeri geldiğinde her birinden söz etmiş olacağız.

Küreselleşmenin Retoriğinde Kurgulanan Toplum Tasavvuru

İki kutuplu dünyanın çözülmesinden sonra tasarlanan yeni dünya düzeninin "kültürel mantığı ve ideolojisi"³² olarak da nitelenen postmo-

²⁵ P.M., Rosenau, *Post-modernizm ve Toplum Bilimleri* (Çev. T. Birkan), Ark yay., Ank., 1998, s. 36.

²⁶ Eagleton, a.g.e., s. 10.

²⁷ J.F., Lyotard, *Postmodern Durum* (Çev. Aç Çiğdem), Vdi yay., Konya, 1994, s. 6.

²⁸ J. Habermas, "Modernlik: Tamamlanmamış Bir Proje" (Çev. G. Naliş), *Postmodernizm* içinde, ed. N. Zeka, Kıyı yay., İst., 1990, 31 vd.

²⁹ Ö. Demir ve M. Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, 2. bası, Ağaç yay., İst. 1993, s. 293.

³⁰ M. Featherston, *Postmodernizm ve Tüketim Kültürü* (Çev. M. Küçük), Ayrıntı yay., ist., 1996, s. 207.

³¹ Rosenau, a.g.e., s. 39.

³² F. Jameson, *Postmodernizm ya da geç Kapitalizmin Kültürel Mantığı* (N.Plümer), YKY, İst., 1994.

dernizm, mevcut ulusal bütünlüklere karşı savaş başlatan, bu zamana kadar toplumların kucaklarında yer alarak iç içe olan farklılıkları etkin kılıp, ötekiler yaratarak üniter yapıları çözümlenmeyi hedef alan bir çıkışı temsil etmektedir.

Lyotard'ın, *"gelin bütünlüğe karşı bir savaş başlatalım, gelin sunulmaya tanıklık edelim, farklılıkları etkin kılıp, adın onurunu kurtaralım"*³³ şeklinde yapmış olduğu çağrının postmodern toplumsal tasavvura ilişkin taşıdığı anlamlar oldukça önem arz eder. Bu çağrıya uyarçasına kültürel, ekonomik ve politik boyutlarıyla birlikte yeni bir yapılanmayı içeren postmodernizm, parçalanmış bir toplumsal oluşumu önerir³⁴. Özneyi merkez dışına iterek çoğul akılcılaştırmanın yolunu açar. Böylece mevcut toplumsal bütünlüğü bozarak bireyci, cemaatçi toplumsal düzenlemelere imkân tanır. Buna bağlı olarak, yerel ve tikel olanı meşrulaştırır. Her şeyin görece hakikatini kabullenen, bir yönüyle hep'i, diğer yönüyle hiç'i içkin postmodernizm, toplumsal gerçekliği çoğul, tikel görece bir şekilde meşrulaştırdığından, toplumu sınırları belli olmayan bir parçalanmışlığa doğru kaydırırken bu tür parçalanmışlıkları ortadan kaldıracak bağları da tüketmektedir.

Böyle bir toplumda Tourain'in deyişiyle, *"herkes başkalarından kaçmaya ve onlarla ticari ve menfaate dayalı ilişkilerde bulunmakla yetinmeye çalışır. Toplum yerini birbirlerine tamamen yabancı olan, beyazların ve zencilerin, erkeklerin ve kadınların, şu ya da bu dinden olanların veya laiklerin birbirlerinin yalnızca düşmanı olduğu bir muharebe alanına bırakır"*³⁵. Çünkü postmodernizm, parçalanmayı savunur³⁶. Bu anlayış merkezi ya da merkezi düşüncüyü muhalif mikro gruplar oluşturarak, farklı seslerin mozaiği ve anlam çoğulluğu halinde parçalayarak, bölgeselciliğe, toplumsal azınlıklara ve yerel bir bakış açısına sahip siyasi projelere teşvik eder.³⁷

Postmodernizme göre, postmodern aşamaya geçen toplum yapısı modern dönemlerden farklıdır. İktidar her şeyi düzenleyecek güce sahiptir, ama mutlak değildir, değişken bir yapıya sahiptir. İktidarın parçalanması ile çoğulcu bir yapı kendiliğinden ortaya çıkar; buna karşı çıkmak ise direnmeyi ve mücadele etmeyi gerektirir. İnsanın arzu ve istekleri top-

³³ Lyotard, a.g.e, s. 159.

³⁴ J.W. Murphy, *Postmodern Sosyal Analiz ve Postmodern Eleştirisi* (Çev. H. Arslan), Paradigma, İst., 2000, s. 9.

³⁵ A. Tourain, *Modernliğin Eleştirisi* (Çev. H. Tufan), Yapı Kredi yay, 1995, s. 204.

³⁶ P. Wagner, *Modernliğin Sosyolojisi* (Çev. M. Küçük), Sarmal yay., İst., 1996, s. 253-253.

³⁷ Kızılcılık, a.g.e., s. 278.

lumu, devleti, ekonomiyi ve kurumları belirlemekte ve bunun sonucunda ortaya çıkan biçimlenme baskı altına alınmaktadır. Postmodernizmin insanın özgürleşmesine önem verdiği dikkate alınırsa, her türlü baskının kalkması gerekmektedir. Düşüncenin her türlü baskının ötesinde gerçekleşebilmesi için, her şey yapılmalıdır. Toplum içinde var olan çoklu yapının gerektirdiği çoğulculuk örgütlenmeli ve herkesin kendi isteği doğrultusunda düşünebilmesi ya da yaşayabilmesi postmodernizm adına sağlanabilmelidir.

Postmodernizme göre sosyal gerçeklik yoruma bağlıdır. Bauman'ın deyişiyle, postmodern durumda bir toplumdaki söz etmek yerine toplumsallıktan söz etmek mümkündür. Toplumsallık, sosyal gerçekliğin süreçsel durumunu resmeder. Bu süreç organik dayanışma, sembolik iletişim, mantıki olmayan kategoriler ve anlık ilgileri içermektedir³⁸ Toplumsallık, günlük postmodern yaşam tarzının nasıl anlamlandırıldığı ile ortaya çıkmaktadır. Bu hayat tarzı, sabit statü gruplarının olmadığı bir toplumsallığa dayanmaktadır. Stabilize ve hiyerarşik olmayan, aynı zamanda imaj bolluğuna dayanan bu toplumsallık, bir tüketim kültürü ekseninde şekillenmiştir. Bu hayat tarzının en önemli özelliklerinden biri öznenin marjinal hale gelmesidir. Bu durum ilerde bahsedilecek olan cemaatlerin ön plana çıkması sonucunu doğurur.

Postmodern dünyada toplumun merkezi her yerdedir. Bu nedenle, postmodernistlerce toplumsal var oluş merkezileştirilemez. Düzenin kaynağı Derrida'nın deyişiyle "merkezsizlik"tir³⁹. Bu durumda toplumsal düzeyde bir sistemler karmaşası söz konusu olmaktadır.

Postmodern söyleme göre toplumsal düzlemde sosyal kurumlar, insanla doğa arasındaki çatışma sonucu ortaya çıkarlar. Sosyal ve kültürel kurumlar doğanın kendisinde tartışılmaz doğrular olarak yoktur. Tüm kurumlar ve onların getirdiği sistem, kavram ve doğrular kurmacadır. Kurumlaşmak, doğal olanı alıp, disiplin altına sokmak ve onu sistemleştirmek demektir.

Postmodern söylemin ürettiği kültürün keşfedilebilir temel bir ilkesi yoktur; Ters yönelimleri bir araya getirir, her kafadan bir ses çıkar⁴⁰ Bu

³⁸ A.Y. Sarıbay, *Postmodernite, Sivil Toplum ve İslam*, İletişim yay., 2. Baskı, İst., 1995, s. 34-35.

³⁹ J. Derrida, "Structure, Sign and Play in the Discourse of the Human Sciences", *The Structuralist Controversy*, ed. Richard Macksey and Eugenio I (Baltimore: John Hopkins University Press, 1979, ss. 247-272, Murphy'den nak. a.g.e., s. 84.

⁴⁰ Tourain, a.g.e., s. 114.

duruma göre, postmodern toplumsal ontolojinin anahtarı kişilerarası gerçeklik ya da dilsel tarzda oluşan varsayımlara dayanır⁴¹. Deneyim ve dil, projelerin ve değerlerin yerini alır. Kolektif eylem de tıpkı tarihin anlamı gibi tüm varlığını yitirir. Postmodern toplumun merkezinde, en iyi olasılıkla teknik akılcılığı garanti altına alan bir değerler boşluğu vardır. Teknik akılcılık her bir kültürel eğilimin egemen olma iddialarını sınırlar ve böylece siyasal hegemonya peşinde toplumsal güçlere dönüşmesini engeller.⁴² Anlaşılacağı üzere postmodern kültürde, toplumun bir totalite veya mükemmel sistem olduğu fikri terk edilir. Mutlak bilginin yokluğu nedeniyle hem kişinin varlığı hem toplumsal düzen kesinlikten yoksun hale gelir⁴³.

Diğer yandan, kimlik dünyayı ve insanın dünyadaki yerini algılamayı sağlayan bir mekanizma olarak önem kazanmaktadır. Her birey kendi olma hakkına sahiptir ve kendi kimliğini yaratarak topluma açılabilir. Postmodern toplum bu nedenle çok kimlikli bir yapıya sahip olacaktır. Tek tip kimliğe sahip olan toplum yapılarının bu doğrultuda değişmesi önerilmekte ve çoğulculuk adına çok kimliklilik gündeme getirilmektedir. Modernliğin temel belirleyicilerinin, yani akılcılığın, bürokrasinin, uzmanlaşmanın, merkezîyetçiliğinin, hiyerarşinin, kimlik belirlemelerinin ve dolayısıyla modern devlet yapısının reddeden Postmodern söylem, devleti arka plana itip bireyi öne çıkararak belirsizliği, parçalanmayı, kültürel çoğulculuğu savunur.

İletişim çağı olarak nitelenen postmodern dönemde insanlar arası iletişim'in son derece gelişerek arttığı, televizyon ve internetin zamansal ve mekânsal olarak uzakta olanı yakınlaştırması ve eşzamanlı kılması bütüncül olarak kavranan ve kendisine kesin olarak bakılan kültürün birliği kırılarak kültürel çoğulculuk fikri yaygınlaşarak güç kazanır. Oysa kültür bir toplumun üyelerini bir arada tutan, gerek geçmiş gerekse yaşanan tarihten almış olduğu değerleri geleceğe taşıyan, toplumların varlığını devam ettirmede vazgeçilmez temel bir öğedir. Ne var ki postmodern söylemle oluşturulan kültürde toplumun bir bütünlük arzettiği ve mükemmel bir sistem olduğu düşüncesi terk edilir. Öyle ki postmodernistler eklektizm, parçacılık, anarşi, heterojenlik, farklılık, etniklik, dinsel, yerellik, çok kültürlülük ekseninde bir toplum düzeni kurgularlar. Böyle-

⁴¹ Murphy, a.g.e., s. 52.

⁴² Tourain; a.g.e., s. 121.

⁴³ Murphy, a.g.e., s. 50.

ce ulusal kimlik içinde bütünleşen farklılıklar, alt kültürlerin üst bir kültürde birleşmesi, dinsel ve etnik kimlikler adına çözümlenerek ulus devlet yapılanması parçalanmaya doğru sürüklenir.

Postmodernist düşünürler, ulusun hayali bir cemaat olduğundan ve toplumsal alanın heterojen ve bütünleştirilemez olduğundan hareketle ulusallık kavramına karşı çıkmaktadırlar. Postmodernistler, burada daha gerçekçi davrandıklarını iddia ederek etnik ve dinsel kimliklere dayalı cemaatselliği öngörmekteler. Cemaatler, sembollerin anlam sınırlarında kurulan ve sembollere yüklenen anlamların daralan ve genişleyen alanlarında diğerlerine göre görece olarak oluşan ve toplumsal bütünlükleri parçalayan oluşumlar ya da topluluklar olarak tezahür etmektedir. Cemaat üyelerinin birlikte paylaştıkları, üzerinde anlaşma sağladıkları, cemaat olarak kabullendikleri gerçeklikleri sürdürmede kullandıkları ortak bir şeylerin olduğu ve bu ortak şeylerin diğer mevcut olan cemaatlerin ortak şeylerinden önemli ölçüde ayrılarak sınırların çizildiğini müşahede etmekteyiz. Bu farklılık, cemaat tarafından benimsenen bir söylemle temellendirilir ve toplum artık belirli bir gerçekliği paylaşan üyeler yerine, söylem cemaatlerinin oluşturduğu bir şebekeye dönüştürülür. Bu yapılanmada üretilen, inşa edilen, uydurulan farklı gerçeklikler ve bunların bilgi formlarına uygun dil pratiklerinden beslenen söylemler üzerine kurulan cemaatlerin varlığı toplum gerçeğini belirler. Böyle bir toplumda, genel geçer değerlerden, insanlar arası ilişkileri temellendiren bir anlam bütünlüğünden çok, anlamlar yığınınından bahsetmek mümkündür. Toplumsal dünyada nesnelleşmiş ortak bütünlüklerden çok cemaatler düzeyinde nesnelleştirilmiş parçalı bütünlüklerden söz etmek mümkün olabilir. Bu durum ise toplumsal bütünlük açısından felaket demektir.

Bu cemaatsellik yaklaşımı, söylemi, yapısı ve kuruluşu itibarıyla ulus toplumun ve ulusal devletin reddidir. Bu anlamda postmodernizmi premodernizm olarak adlandırmak daha doğru olacaktır. Çünkü, modern devlet öncesi dönemin arayışıyla bir anlamda yeni bir ortaçağa dönüş özlemi sergilenmektedir. Bu bağlamda yapılan şey, bireyi yüceltme adı altında aşiret, etnik, din, kan bağına dayanan bireyi yok eden toplumsal birimleri güçlendirmektir. Ortaçağda bulunduğu haliyle, ama daha modern ve estetik görüntülere bürünmüş ve teknolojik imkânlarla var olan din olgusu, cemaatler halinde ve kentsel alanlarda yaşama olguları, postmodernizmin savunduğu toplum düzeninde yeniden geçerlilik kazanmaktadır. Etnik ve dinsel kimliklere inilerek alt kimlikler hortlatılmakta böylece ulusal, bütüncü kimlik devre dışı bırakılmaktadır. Üniter bir yapı içe-

ren Ulus devletin bölünmesiyle bölgesel düzeyde veya kentlerde toplanmış insan topluluklarından ibaret bir dünya yaratma arzulanmaktadır.

Ulus devletin kalkması ile ortaya çıkacak boşlukta, tıpkı ortaçağda olduğu gibi kent devletleri gündeme gelecek, yerel yönetimler reformu adı altında kentlerin devletleşmesi sağlanacaktır. Böylece, son yıllarda kırlardan kentlere göç ettirilen insanlar yeni kent devletlerinde toplanacak ve merkezi devletin olmadığı bir noktada, kendi kentlerinde küçük devlet yapıları oluşturacaktır. Nihai olarak, küresel sermayenin önüne dev bir engel olarak çıkan ulusal devletler tasfiye edilecek, küçük kent devletleri eski feodal beylikler gibi ortaçağın yerel devletleri biçiminde ortaya çıkacaktır.

Postmodern söylemi dillendirenler, bu söylem üzerine kurgu yapanlar, hatta bu kurgularla günlük politika üretenler toplumu savunuyormuş gibi yaparken açıkça içinde yaşadıkları toplumun altını oymaktadırlar. Böyle bir tavırla, ulusal devlet anlayışı açıkça inkâr edilmekte, uluslararası sermayenin, kurum ve kuruluşların ellerine teslim olmak daha güvenilirdir görülmektedir. Uluslararası sermayenin çıkarları doğrultusunda küresel bir devlet kurulsun diye, insan toplumları ve uluslar kendi devletlerinden vazgeçmeğe doğru sürüklenmektedir. Yirmi birinci yüzyılın ilk döneminde böylesine bir sürükleniş postmodernizm adına yönlendirilmekte ve dünya halkları devletsizliğe mahkûm edilmek istenmektedir.

Nihai olarak postmodern söylem, ekonomik, kültürel ve politik alanlarda geliştirdiği köksüz, temelsiz, çelişkili, kurgusal ve mevcut gerçekliklerle bağdaşmayan tasavvuru ile parçalanmış bir toplumsal oluşumu önermektedir. Yerel ve tikel olanı meşrulaştırıp merkezi olanla tersyüz ederek, yerel olanı merkez yapma vaadiyle aslında hem yereli hem de yerelin bağlı olduğu merkezi başka merkezlere bağlamaktadır. Bu karmaşa içinde mevcut toplumsal bütünlüğü bozarak bireyci, cemaatçi, birbirinden kopuk ve dağınık toplumsal düzenlemelere imkân hazırlamaktadır. Her şeyin görece hakikatini kabullendirmeyi sürekli telkin eden postmodern söylem, bütünlüğü oluşturan hakikat bağlarını tüketerek toplumu sınırları belli olmayan bir parçalanmışlığa doğru kaydırmaktadır. Böylece ulusal ve üniter yapı içinde muhalif mikro gruplar oluşturarak, farklı seslerin mozaiği ve anlam çoğulluğu halinde bölgeselciliğe, toplumsal azınlıklara ve yerel bir bakış açısına sahip siyasi projelere teşvik etmektedir.

Postmodern söylemin ürettiği toplumsal tasavvurda, kültürün birleştirici ve toplum üyelerini tümüyle ortak bir bilinçle bir araya getirici vasfı yoktur. Aksine kültüre ayırıştırıcı bir işlev yüklenerek öteki yaratılmasının

da ve farklı bir kimliğin oluşturulmasına yönelik rol verilir. Toplum herkesin üzerinde anlaşabileceği ortak tarihi ve kültürel bir bilinç üzerine kurulacak yerde her kafadan bir sesin çıktığı bir alana dönüşür. Kolektif eylem tüm varlığını yitirir. Böyle bir yaklaşımla anlamlandırılan kültürde toplumun bir araya getirici ve yaşatıcı veya mükemmel bir sistem olduğu fikri terk edilir. Görece hakikatlerin sarmalında kaybolan mutlak bilginin yokluğu nedeniyle hem kişinin varlığı hem toplumsal düzen kesinlikten yoksun hale gelir.

Kültürel farklılaşma ve karmaşıklık içeren postmodernite⁴⁴ dünyanın parçalanmasına, mikro oluşumlara, özellikle yerelciliğe ve yerelleşmeye önem verirken, ideolojik ve kültürel mantığını oluşturduğu küreselleşme, dünya ölçeğinde sosyal ilişkilerin yoğunlaşmasına, dünyanın sosyo-ekonomik, politik ve kültürel açıdan birliğine; kısaca makro yapılanmaların önceliğine gönderme yapar⁴⁵. Küreselleşme, bu makro yapılanmalarla küresel sahaya uygun homojen bir kültür oluştururken, paradoksal olarak postmodern söylemle sosyal muhayyilesi ortak, müşterek bir toplumsal *etos* oluşturan ulusların alt kültürlerini harekete geçirerek heterojen bir içeriği barındırmaktadır. Postmodern söylemlerle ulusal birliklilikler aleyhine parçalanan ulusal toplumsal örgü, küreselleşme lehine küresel sistemlere bağlanmaktadır.

Küreselleşme aktörleri, küreselleşmenin gerçekleştirilmesi için mevcut ulusal toplumların yapısını postmodern yaklaşımlarla çözümlenmeyi hedeflerler. Bu çözümlenme yapılırken Batı-dışı toplumlarda ulus devleti zaafa uğratacak farklılıklar, yerellikler, bölgencilikler, alt kimlikler ve etnik yapılar ön plana çıkarılır ve bunların yaşatılması zorunlu hale getirilir. Böylece, yerellik küresel olarak kurumsallaşır ve farklılıklar, etnik yapılar ve alt kimlikler küreselleşmenin vaz geçilmez bir boyutu haline gelir⁴⁶.

Konumuz açısından burada vurgulanması gereken şey, ulusal kimlik içinde bütünleşen farklılıkların, alt kültürlerin, dinsel ve etnisitenin çözümlenmesidir.⁴⁷ Bu çözümlenmede nesne durumunda olanlar gerçekten kendilerine önem verildiğine inanarak böyle bir sürece katılımı sağlarlar, oysa görülen ve anlaşılan yönüyle postmodern söylemi yaygınlaştıran, etkinleştiren özne ve aktörler, bunu kendi küresel emelleri için iste-

⁴⁴ Turner, a.g.e., s.152.

⁴⁵ Kızılçelik, a.g.e., s. 270.

⁴⁶ Robertson, a.g.e., s. 278-281.

⁴⁷ Ş. Gürsoy, "Küreselleşme Ulus Devlet ve Din", *Dini Araştırmalar*, C: 6, s.17, s. 303.

mektedirler. Tarihin cilvesine bakınız ki 19.yy'da ulus devletler kurulmadan önce çoğulcu toplumsal yapılar modernitenin toplumsal projesiyle dağıtılıp ulus devletler oluşturulurken (ki bu projede o zamanın kapitalini elinde bulunduran güçlerce gerçekleştirilmiştir) bugünkü noktaya gelindiğinde oluşturulan bu ulusal devletler, kapitali elinde bulunduran uluslararası güçlerin menfaatlerini zedelediğinden, postmodern söylemlerle altüst edilmektedir. Böylece kontrol altına alınmış olan toplumsal düzen bozulmakta, yerine, parçalanmanın ardından dini, kültürel kimlik arayışları, mikro milliyetçilikler, kolektif düşünceden bireyselciliğe kaçış gibi her türlü ayrışmayı barındıran bir anlayış hâkim olmaktadır.

Küreselleşmeyle birlikte çoğulcu, çok kültürlü toplumların ortaya çıkması, alt kültürlerin varlığı, ulusal kültür açısından bir zenginlik olmakla birlikte, yeni kimlik arayışlarına varacak derecede özgürlüklerin genişletilmesini talep etmenin, "ya o ya bu" yerine postmodern söylemin "hem o hem bu" mantığından hareketle her türlü bilgi ve görüşün geçerli olduğunu savunmanın toplumsal pratik açısından pek şanslı ve uygun olduğunu söylenemez. Çünkü bu durum, toplumsal düzenin temelini dinamitlemeye matuf görünmektedir.

Bugün dünyanın birçok yerinde moda haline gelen; ancak, Batı-dışı toplumlarda küreselleşmeyi gerçekleştirmede bir araç olarak kullanılan postmodern, parçacı yaklaşımların ekseninde değerlendirilen dinî, etnik, kültürel meseleler, geçmişte din adına ya da pozitivist düşünce adına yapılan mutlakçı okumalara alternatif çözümleri dillendirmektedir. Kanaatimiz o dur ki, ne din ne pozitivist yaklaşımlar adına yapılan mutlakçı ve dayatmacı açıklamalar ne de aşırı ferdiyetçi, öznelci, parçacı yaklaşımlar toplumsal bütünlük açısından tatmin edici görünmektedir. Mutlakçı yaklaşımlar ferdî grupsal özgürlükleri tehdit ederken, aşırı ferdiyetçi, öznelci, parçacı yaklaşımlar toplumsal birlikteliği ve sosyal bütünlüğü dinamitlemektedir.

Küreselleşmenin temeli kapitalizme dayandığından başlangıçtan itibaren onun hedefi dünya pazarının oluşturulmasıdır. Bunun temin edilmesi için piyasa toplumu, tüketim kültürü ve toplumu inşa edilir ve ulaşım ve iletişim araçları, imkanları, dünya çapında bir pazarın oluşumunda, geliştirilmesinde seferber edilir. Tüketim kültürü küresel ekonomiyi izler. Örneğin, dünyanın Coca-kolonizasyonu, McDonaldlaştırılması küresel kültürün küresel ekonomiyi izlediğini gösterir.

Tabiatıyla küreselleşme, dünya liderliğini elinde bulunduran güç ya da güçler lehine işlediğinden dünya toplumları arasında eşitsizliklere ve

kutuplaşmalara yol açmakta, merkezi konumda olanlar tekelleşmektedir. Bu duruma göre küreselleşme merkez ülkelerle (G7 ülkeleri ya da daha dar anlamda Amerika, Almanya ve Japonya olarak nitelenebilir) çevre ülkeler arasındaki eşitsizlikleri yeniden üretmektedir. Söylem olarak üretimin paylaşımını dile getiren küreselleşme eylem olarak farklı bir durum yaratmaktadır. Küresel gücü elinde bulunduranların lehine bir düzen inşa eden bu süreçte Giddens'in verilerine göre "dünya nüfusunun %30'u günde 1 dolar gelire yoksulluk sınırında yaşamaktadır. Güney Afrika'nın kısmen istisna teşkil etmesiyle Alt-Sahra, küresel ölçekte bütünüyle dışta bırakılmış bir kıtadır"⁴⁸. Küreselleşme ekonomik hayatta gittikçe derinleşen bir gelir dağılımı eşitsizliğini oluşturmuş, böylece dünyanın çoğu bölgesi gittikçe yoksullaşmış ve sefaletle mahkûm edilmiştir. Örneğin otuz yıl önce en yoksul ülkelerin %20'sinin küresel servetten aldığı inanılmayacak kadar düşük %2,3'lük pay, 1990 sonu itibarıyla %1,4'e düşmüştür⁴⁹. BM kalkınma projesinin raporuna göre, mal ve hizmetlerin 1997'de 1995'tekinin iki katı olmasına ve 1950 yılından bu yana altı misli artmasına karşın, dünyadaki 1 milyar insan en temel ihtiyaçlarını bile karşılayamamaktadır⁵⁰. "Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan 4,5 milyar kişi arasında her beş kişiden üçü temel alt yapı hizmetlerinden yararlanmıyor: Üçte biri içecek su bulamıyor, dörtte biri ev demeye layık bir yerde oturmuyor, beşte biri sıhhi ve tıbbi hizmetlerden hiç yararlanamıyor. Beş çocuktan biri herhangi bir okula 5 yıl bile gitmiyor, sürekli yetersiz beslenenlerin oranı da aynı"⁵¹.

Küreselleşmeyi cici gösteren söylemleri yalanlayıcı bu tür sefalet raporlarına ilişkin rakamları farklı değişkenler açısından ortaya koymak mümkündür. Küreselleşmenin ortaya koyduğu bu sefalet manzaraları, merkez ülke toplumlarıyla çevre ülke toplumları arasında ekonomik açıdan oluşan mesafeyi kaldıracı değil, bizzat, kutuplaştırıcı bir durumu ortaya koymaktadır.

Küreselleşme, kitle iletişim araçları ve elektronik bağlarla dünyayı bir köy hâline getirmekte, dünyanın herhangi bir noktasında meydana gelen olaylardan haberdar olunmakta, hatta bunlar, gündelik hayatın bir parçası haline gelmektedir. Dünyanın diğer yerlerindeki insanlar ile ilgili

⁴⁸ Giddens, a.g.e., s. 168.

⁴⁹ Z. Bauman, *Küreselleşme-Toplumsal Sonuçları* (Çev. A.Yılmaz), Ayrıntı yay., İst, 1999, s. 82.

⁵⁰ Le Monde, 10 Eylül 1998.

⁵¹ Bauman, a.g.e., s. 184.

değerlendirmeler bir yandan farklılığı açığa çıkarırken, kültürel etkileşim yoluyla, tüketim kalıpları, kurumlar ve gruplar birbirine benzeşmekte, yemekten giyime, eğlenceden dinlenmeye kadar sosyal hayata ilişkin birçok alanda *tektipleşen* bir hayat tarzı ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Olumsuz göstergeleriyle birlikte şunu açıkça belirtmeliyiz ki, küreselleşme istesek de istemesek de kendini meşrulaştırıcı ya da kabullendirici veya bazen dayatmacı bir şekilde her türlü araçlarla yaygınlaşan geri dönülemez bir süreç olarak kendini göstermektedir. Küreselleşmenin ortaya koyduğu imkânları inkâr etmek de mümkün değildir. Ancak basit bir ifadeyle belirtmek gerekirse yağın yağmur toprağa faydalı diye şemsiyesiz dolaşım islanmanın anlamı yoktur. Açıkça görülmektedir ki küreselleşme, düşünsel, siyasi, ekonomik ve kültürel yönleriyle dünyayı değiştirmeyi amaçlayan bir paradigmadır. Ancak bu paradigmanın gerçekleşmesi her ülke ve toplumda aynı etkileri göstermemektedir. Sözelimi küreselleşmeye tabi olma zorunluluğu olan ülkelerde küreselleşmenin heterojenliği, ayrışma ve bölünmeyi barındıran özellikleri ortaya çıkmaktadır. Bu duruma göre küreselleşme, homojenlik ve heterojenlik yönleriyle, mevcut ulusal ve toplumsal yapıların kurucu ögesi olan modern paradigmaların epistemik ve ontolojik geçerliliklerine yönelik bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Bu yönüyle küreselleşme modernitenin algılanabilir ve uygulanabilir ölçütlerine uygun olarak oluşturulan, ulus devlet, ulusal kültür, ulusal kimlik gibi bir milleti ayakta tutan temel unsurları ve bunlara ilişkin söylemleri belirsizliğe doğru sürüklemektedir⁵². Bu tür belirsizlik ortamlarında kültürel çoğulculuk ve dini çoğulculuk gibi postmodern söylemlerin, nesne durumundaki ülke ve toplumların geleceği açısından ne derecede tehlikeli olacağını kestirmek zor olmasa gerektir. Bu durum karşısında yapılması gereken şey; artık ülke ve toplumların bilardo topu gibi birbirinden bağımsız olmadığı ve içiçe geçmiş olarak ilişki içerisinde oldukları gerçeğinden hareketle, temel ulusal felsefeye uygun, dünya gerçeklerine açık yeni eğitim politikalarının oluşturulmasıdır. Bu tür politikalarla öz kültür ve toplumların kendilerine özgü değerleri korunurken aynı zamanda evrensel kültür içinde yer alarak dışarıdan dayatılan küre-

⁵² F. Keyman, *Türkiye ve Radikal Demokrasi: Geç-Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim*, Alfa, İstanbul, 2000, s. 8-20.

sel kültürün etkilerine karşı korunmuş olunacaktır. Kùltürler, etrafı kalın duvarlarla örölü, birbirinden etkilenmeyen homojen olgular olmadığına göre ve kùltürler arası etkileşimin tarihsel gerçekliği karşısında küreselleşmenin bütün toplumlarda etkinliğini hissetmemek mümkün değildir. Burada önemli olan kùltürler arası alış-verişin gerekliliğini ihmal etmesizin yabancılaşmaya; hatta, küresel kùltür içinde asimile olmaya karşı dikkatli olmadır.

Nihai olarak buraya kadar yapılan açıklamalar çerçevesinde küreselleşmenin karşı konulamaz bir şekilde ekonomik, siyasi, kültürel yönleriyle güçlü bir şekilde yaygınlaştığını, bu yaygınlaşmada kendine karşı duran ulusal oluşumları, milli kùltür ve kimlikleri postmodern söylemlerle çözümlendiğini söyleyebiliriz. Ekonomik yönden dünya ülkelerini kendi ürettikleri açısından bir pazar olarak değerlendirmeye matuf bu girişim, ne yazık ki daha çok küresel milyarlerlere yarar sağlar görünmektedir. Siyasi açıdan milli politikaların engelleyici tutumlarını farklı manipülasyonlarla delen küreselleşme, kültürel olarak küresel milyarlerin pazar alanlarının genişletilmesi için aşırı derecede tüketim kùltürünü empoze eder görünmektedir. Yerel olanların küresele bağlandığı bu ortamda bireysellik, etnisite, her türlü mikro yapılanmalar ön plana çıkarken toplumsal dayanışmaya ilişkin her türlü değerler altüst olmaktadır. Türk toplumu olarak, bu durum karşısında, değişik platformlarda gündeme getirilen postmodern söylemlerin toplumsal ontolojiye ilişkin önerilerinin bizleri nirvana mutluluğuna kavuşturmayacağına farkında olmamız gerekir. Değişen dünya dengeleri ve küreselleşmenin olumsuz etkileri karşısında, geleceği yeniden inşa etmenin yolu, dün ve bugün olanı sorgulayarak yeni bir anlam evreni oluşturmaktır. Bu bağlamda toplum olarak durduğumuz nokta ve sahip olduğumuz ya da olmadıklarımızla, küreselleşmenin tüm boyutları farklı yönleriyle incelemeyi ve toplumsal geleceğimiz adına değerlendirmeyi gerektirmektedir.